

CETATEA FĂGETULUI ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII OTOMANE

Dumitru Tomoni

Deși locul de amplasare a cetății Făgetului, sub dealurile cândva împădurite, în plină luncă a Begheiului, la răspântia drumurilor ce legau Banatul de Ardeal, era din cele mai vechi timpuri favorabil locuirii, informațiile scrise accesibile lasă să se înțeleagă că aici viața a început să pulseze relativ târziu.

La 1548 este amintit Bekes Jacob¹, proprietarul domeniului Fagyath și al cetății de aici, fără însă a se vorbi despre originea și construcția cetății. Ținând seama de faptul că el era urmașul castelanului Hunedoarei, Ioan Bekes, care deținea și demnitățile de castelan la Mănăștiur și Margina, era posibil ca cetatea Făgetului să fi fost construită în dependența cetății și domeniul Hunedoarei².

Nu întâmplător s-a amplasat cetatea Făgetului în vecinătatea drumurilor ce făceau legătura dintre Banat și Ardeal, pe valea Mureșului, sau zona Pădurenilor, între mai vechile cetăți Margina și Mănăștiur.

La 26 august 1552, turcii ocupă cetatea Timișoara și apoi alte puncte strategice importante pentru Banat și Transilvania: Lipova, Cenad, Valea Mureșului, etc. În acest context nu putea fi lăsată la o parte cetatea Făgetului, adevărata poartă de comunicare dintre Banat și Ardeal³. De fapt, după capitularea Timișoarei, o armată otomană de circa 40.000 ostași condusă de Kassim Pașa a pornit spre Lugoj și Carasebeș, dar și-a oprit înaintarea, mulțumindu-se cu un tribut acceptat de conducătorii cetăților Lugojului și Caransebeșului⁴. În legătură cu aceste evenimente petrecute în intervalul 5-11 august 1552, este posibil ca unități de akingii desprinse din grosul oastei lui Kassim Pașa să fi ajuns până în zona Făgetului unde au ocupat cetatea, instalând în ea o unică garnizoană. Această garnizoană

¹ Fr. Pesty, *Krassó vármegye történeté, I/1*, Budapesta, 1884, p. 148.

² Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. 139 și 148.

³ Cristina Feneșan, *Constituirea Principatului Autonom al Transilvaniei*, București, 1997, p. 187.

⁴ I.D. Suci, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980, p. 34.

este amintită în 1554⁵, fără a se da informații despre o campanie distinctă care să fi dus la instalarea ei în cetatea Făgetului.

Garnizoana avea un dublu rol: de a supraveghea zona, și de a menține ordinea și a liniști populația exasperată de jafurile practicate de mercenarii generalului Castaldo. De fapt, garnizoane militare turcești se aflau în toate cetățile ce aparțineau Pașalâcului de Timișoara: Vârșeț, Vărădia, Bocșa, Cenad, Lipova etc.⁶

Transformarea Banatului de șes în pașalâc marchează începutul unei confruntări militare permanente între turci, habsburgi și principii transilvăneni pentru ocuparea sau eliberarea Banatului de Lugoj - Caransebeș⁷.

În această atmosferă tulbure, plină de violență și de incertitudine, apare tot mai des amintită cetatea Făgetului, situată în centrul evenimentelor, trecând alternativ în mâna turcilor, principilor ardeleni sau a generalului imperial Gheorghe Basta.

Ocuparea cetății Făget de către turci și menținerea unei garnizoane în cetate nu presupunea și includerea zonei în pașalâcul de Timișoara, nefiind cunoscut nici un document în acest sens. Turcii aveau doar interesul de a-și menține controlul asupra unei zone strategice în imediata apropiere a Transilvaniei, pentru a urmări desfășurarea evenimentelor din principat și a interveni la momentul oportun. Și în această perioadă, Făgetul și întreaga zonă se aflau sub protecția banilor de Caransebeș și Lugoj, făcând parte din Banatul de Severin. Abia în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, zona Făgetului este amintită în cadrul comitatului Hunedoarei⁸.

Chiar dacă nu putem vorbi de o ocupație turcească și implicit de un alt statut social-politic al zonei Făgetului, evenimentele desfășurate după 1552 au avut urmări asupra vieții economice și sociale. S-a menținut sistemul relațiilor feudale, dar starea de nesiguranță a împiedicat temporar nobilimea să intensifice exploatarea țărănimii și i-a creat posibilitatea de a se sustrage de la prestarea unor obligații față de stat. Și în ceea ce privește situația țărănimii se constată o îmbunătățire în această perioadă.

Dispariția prematură a lui Ioan Sigismund (1571), ajuns principe al Transilvaniei cu sprijin otoman, duce la reînceperea luptelor pentru tronul principatului. Printre pretendenți era și nobilul făgețean Gașpar Bekes, ce

⁵ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 149.

⁶ Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică*, vol. I, Timișoara, 1943, p. 53.

⁷ Cristina Feneșan-Bulgaru, *Problema instaurării dominației otomane asupra Banatului Lugoșului și Caransebeșului*, în *Banatica*, 4, 1977, p. 223 et sqq.

⁸ Petre Ursulescu, *Ținutul Făgetului în hotarele Principatului autonom al Timișoarei până la ocuparea de către otomani (1541-1658)* în *SIB*, 13, 1987, p. 49.

ocupa din 1557 demnitatea de ban al Lugojului și Caransebeșului și care se bucura de sprijinul habsburgilor. Turcii vor interveni din nou, impunând în fruntea Transilvaniei pe Ștefan Bathory, care va ajunge să conducă și destinele Poloniei între 1575-1586⁹.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea reîncep frământările în zona Făgetului, pe fondul unor noi conflicte dintre turci și austrieci. La acestea s-au adăugat efectele ciumei care a bântuit în părțile estice și nordice ale Banatului, precum și numeroasele acte de tâlhărie săvârșite de diferitele cete de haiduci care tulburau liniștea zonei. Cu toate acestea, până în 1589 turcii au reușit, cu mici intermitențe, să rămână stăpâni ai cetății Făgetului¹⁰. Și în 1591 există o garnizoană otomană la Făget, formată din 94 de ulufedjii și asagii¹¹.

Pentru a contracara planurile Porții de a ocupa întregul Banat, Sigismund Bathory, principe al Transilvaniei din 1581, l-a numit în 1588 ca ban al Lugojului pe George Palatici din Ilidia, om energic, descendent din cnezimea românească a Banatului de Sud, cu declarate sentimente antiotomane.

Domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul trezește speranța libertății și în rândul românilor bănățeni. Căutând să pună la cale o răscoală antiotomană a românilor și a sârbilor din pašalâcul de Timișoara, Mihai acordă încă de la începutul domniei o deosebită importanță legăturilor cu românii bănățeni, trimițându-l pe postelnicul Toma la banul Lugojului, George Palatici, într-o misiune secretă, în scopul atragerii acestuia la răscoala antiotomană, proiectată și în înțelegere cu principele Transilvaniei, Sigismund Bathory¹².

Răscoala începută în februarie 1594, în sudul Banatului, se încadra într-un front larg al luptei antiotomane. Ea cuprinde în scurt timp și populația românească din nord-estul Banatului, ce trimite o delegație în frunte cu Vlădica Todor la principele Transilvaniei, Sigismund Bathory. Delegația s-a întors din Transilvania cu un steag și cu promisiunea principelui de a-i lua pe răsculați sub oblăduirea sa¹³.

În fața acestei situații, Safi Sinan-pașa, beglerbeg de Timișoara, se plânge lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, de niște tâlhari care au venit din țara sa și au prădat și au luat vite la Vârșet, Bocșa, Făget

⁹ George Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 238.

¹⁰ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 149.

¹¹ Velics, Lászfólvai, Ernő Kammerer, *Magyarországi Török kincstári defterek*, I, Budapesta, 1896, p. 373.

¹² I.D. Suci, *op. cit.*, p. 149.

¹³ Radu Păiușan, Corneliu Sav, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul în SIB*, 9, 1983, p. 29.

și Margina. Alte detașamente de pradă venite din părțile Gyulei ar fi ajuns până la Margina.

În aceste condiții de nesiguranță, unica garnizoană otomană însărcinată cu apărarea cetății Făget părăsește cetatea, refugiindu-se la Timișoara. Profitând de situația nou creată, banul George Palatici ocupă Făgetul, instalând un detașament militar în frunte cu un căpitan¹⁴. În același timp au fost ocupate și alte cetăți de pe valea Mureșului, părăsite de turci datorită amenințărilor din partea răsculaților.

Acțiunile curajoase ale banului Lugoșului și Caransebeșului au fost de natură să înrăutățească și mai mult relațiile lui Sigismund Bathory cu Imperiul Otoman. Pentru a nu se ajunge la o ruptură totală, dieta Transilvaniei îl trimite pe Szalanczi Laszlo la George Palatici, în iulie 1594, ca să-l convingă pe acesta să retrocedeze turcilor cetatea, retrocedare la care George Palatici consimte "cu inimă grea"¹⁵.

Comandantul corpului de oaste transilvănean trimis în ajutorul răsculaților bănățeni, Moise Szekely, care a stat în expectativă până la declanșarea evenimentelor, s-a hotărât să acționeze în toamna anului 1594, atacând garnizoana otomană de la Făget. Potrivit informațiilor date de cronicarul sas Matthias Miles din Mediaș, Moise Szekely a comis eroarea de a ataca cetatea din mers, cu cavaleria, în ziua de 20 noiembrie 1594, fără a aștepta venirea infanteriei. Rănit de o ghiulea, Moise Szekely nu a mai reinnoit atacul, iar comandantul infanteriei, Francisco Geszti, se retrage spre Lugoș, cetatea Făgetului rămânând în mâna turcilor¹⁶.

În anul următor, în condițiile în care armata otomană condusă de Sinan Pașa pătrundea în Țara Românească, suferind o rușinoasă înfrângere la Călugăreni, cetatea Făgetului și împrejurimile sale devin teatrul unor aprige confruntări militare, rolul principal revenindu-i lui Gheorghe Borbely, "militar combativ și tenace"¹⁷, numit la 27 mai 1595 ban de Caransebeș - Lugoș. Noul ban atacă cu armata sa sprijinită de 27 piese de artilerie mai întâi Bocșa, pe care o cucerește relativ ușor, apoi Vârșețul și, pe neașteptate, apare în fața cetății Făgetului, la 12 august 1595¹⁸.

Cei 200 de turci ce alcătuiau garnizoana din Făget, convinși că nu vor putea rezista, trimit o delegație pentru a propune predarea cetății fără luptă, cu condiția să li se dea voie să se retragă spre Timișoara. Borbely acceptă propunerea garnizoanei, promițându-le și protecție în fața

¹⁴ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 149.

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, Timișoara, 1976, p. 95.

¹⁷ Aurel Decci, *Incercările lui Sigismund Bathory de a elibera Banatul și Timișoara de turci în Tibiscus*, 3, 1974, p. 174.

¹⁸ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, 1-3, Caransebeș, 1899-1902, p. 4.

localnicilor ascunși prin pădurile din jur în așteptarea clipei răzbunării, dar în același timp, pentru mai multă siguranță, parcă anticipând derularea evenimentelor, ocupă cu 100 de soldați "suburbiile cetății"¹⁹

Ca să-i apere pe turci, Borbely i-a așezat între șanțurile de apărare exterioare ale cetății, de unde în dimineața următoare dorea să-i conducă sub escortă dincolo de hotare²⁰.

Trimis în cercetare, Ioan Lugossy, viitorul căpitan al Lipovei, aduce vestea că pașa de Timișoara, cu vreo 8000 de soldați, venea în ajutorul garnizoanei turcești de la Făget²¹. Pentru a nu ajunge între două focuri - al celor din cetate și al turcilor ce se apropiau de cetate - banul a luat hotărârea de a-i aștepta pe turci la aproximativ 2000 pași vest de cetate, pe linia actualelor sate Begheiu Mic și Bichigi. Bătălia s-a dat la 13 august 1595, exact în ziua mării victorii antiotomane a lui Mihai Viteazul de la Călugăreni. Amândouă taberele luptă cu multă îndârjire, dar la un moment dat turcii reușesc să rupă liniile de apărare. În fața acestei situații, Borbely, dovedindu-și calitățile de bun strateg, trimite un corp de 100 de sași, ascunși după un deal, pentru a ataca un flanc²². Acest atac al "legiunii negre" - numită așa după culoarea îmbrăcăminții - combinat cu atacul frontal al lăncierilor din centru, produce panică în rândul turcilor, punându-i pe fugă. În același timp, garnizoana din cetate, prin aruncarea în aer a "prăvăriei și a altor fortificații", încearcă să facă joncțiunea cu oastea turcească venită în ajutor, dar acțiunea eșuează, întreaga garnizoană fiind măcelărită²³. Izvoarele istorice sunt unanime în sublinierea obținerii de către bănățeni a unei victorii de prestigiu²⁴.

Istoricul bănățean Ion Sârbu, prezentând cu nedisimulată admirație victoria de la Făget, considera că acesta era răspunsul prin faptă dat de "voinicosul Borbely îngâmfatului pașă de Timișoara"²⁵.

Nobilul italian Cosimo Capponi - aflat în slujba principelui Transilvaniei - relatează într-o scrisoare trimisă marelui duce de Toscana, Ferdinand de Medici, că turcii înfrânți la Făget au fost fugăriți și uciși "ca niște pui de găină" și chiar pașa Ahmed din Timișoara a fost să se ascundă într-o pădure²⁶.

¹⁹ *Ibidem*, p. 49

²⁰ Lénárt Böhm, *Dél-Magyarország vagy az úgynevezett Bánság külön történelme* 1, Pesta, 1867, p. 256.

²¹ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 151.

²² *Ibidem*

²³ Patriciu Dragalina, *op. cit.*, p. 50, vezi și L. Böhm, *op. cit.*, p. 257.

²⁴ R. Păiușan, C. Sav, *op. cit.*, p. 24.

²⁵ I. Sârbu, *op. cit.*, p. 185.

²⁶ *Călători străini despre țările române*, 3, București, 1971, p. 257.

Dacă ar fi să dăm crezare relatărilor, pe câmpul de luptă turcii ar fi pierdut mii de oameni, căzând în aceste lupte begul de Gyula și Cenad și fiind luați prizonieri begul de Lipova și cel de Ineu²⁷.

În raportul înaintat aceleiași mare duce de Toscana de către un oarecare Giovan Piero Giordano se apreciau la 10 000 de oameni pierderile otomane de la Făget²⁸, cifră ce pare exagerată, deoarece Cosimo Cappeni considera că întreaga armată era de 9-10 mii de ostași, din care ar fi căzut în luptă cam două treimi.

Și Sigismund Bathory, printr-o scrisoare trimisă din Alba Iulia îl informa pe ducele de Toscana că: "... venind pașa de Timișoara cu begul de Lipova și cel de Ineu și alți vecini, cu 8000 de cai tari ca să ajute numita cetate și ca să-i alunge pe ai noștri, s-a ajuns la bătălie cu ei din mila lui Dumnezeu au fost ruși și o bună parte tăiați în bucăți, rămânând prizonieri doi begi, de Lipova și de Ineu, cu multe alte căpetenii. Pașa s-a salvat cu greu cu al doilea cal și se crede că a fost găsit în niște mlaștini, dar deocamdată nu este verificat"²⁹.

Cetatea a fost puternic distrusă, rămânând multă vreme în ruină, deși sunt amintiți în continuare castelani la Făget.

Vestea victoriei obținute de Gheorghe Borbely la Făget și a masacrului garnizoanei turcești de acolo înspăimântă garnizoanele turcești din cetățile: Șoimoș, Șiria, Cenad, Arad și Lipova, care fără prea multă rezistență predau aceste cetăți. Deși înfrângerea turcilor părea sigură și perspectiva eliberării produse mult entuziasm în rândul locuitorilor din Lugoj și Caransebeș, care anunțaseră încetarea plății tributului de 2 000 de galbeni³⁰, odată cu venirea iernii luptele au scăzut în intensitate. Principele Transilvaniei asediază timp de 40 de zile, fără succes, cetatea Timișoarei și, cu toate că a fost ajutat de armata imperială condusă de arhiducele Maximilian, va suferi o grea înfrângere la Mezokeresztes³¹.

Cetatea Făgetului, apărată de o garnizoană românească, reintră sub stăpânirea Principatului Transilvaniei, cunoscând o etapă de refaceri sub conducerea noului castelan Ștefan Bekes, care era ginerele banului Gheorghe Borbely. Din domeniu mai făceau parte și satele înconjurătoare:

²⁷ Fr. Pesty, *op. cit.* p. 152.

²⁸ *Călători străini despre țările române*, III, București, 1971, p.538; vezi și A. Veres, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, 4, (1593-1595), București, 1932, p. 268.

²⁹ A. Veres, *op. cit.* p. 263.

³⁰ P. Dragalina, *op. cit.* p. 51.

³¹ R. Popa, D. Căpățână, Al. Rădulescu, D. Tomoni, *Cetatea Făgetului (jud. Timiș). Cercetările arheologice din campaniile 1987-1988 în Revista Muzeului Național*, 1/1990, p. 29.

Brădățeua, Bătești, Sidilești, Mihăilești, Antalești, Bidirești, Grozești și Endreudul Unguresc³².

După înlăturarea stăpânirii otomane, Sigismund Bathory a căutat să-și consolideze influența în zona Făgetului. La 23 decembrie 1596, el donează cancelarului Ștefan Ioszika și fraților săi, o serie de posesiuni din zona Făgetului: târgul Bujor, cu așezările și pertinențele sale, așezările și pertinențele districtului Fârdea, moșiile Poieni și Lunca, precum și muntele Bassahawassa, aparținând cetății Margina³³.

Tot în scopul întăririi controlului și al asigurării unei apărări eficiente a zonei Făgetului, Sigismund Bathory donează la 24 mai 1597 lui Ștefan Torok (Turcu), comitele comitatului Hunedoara, districtul Margina, cu 43 așezări aparținătoare și districtul Mănăștiur, cu 31 de așezări. La punerea în posesie a celor doi nobili au fost de față și făgețenii Ioan Câmpu, ofițer în cetate, Ștefan Bekeș, castelan și Micu Iancu, fost castelan al cetății Făgetului, în 1596³⁴. Aceleași posesiuni - districtele Margina și Mănăștiur - se atribuie și lui Valentin, fiul lui Ioan Torok cel Tânăr, care împreună cu Ștefan beneficia de veniturile realizate din locurile de arătură, lucrate și nelucrate, lunci, locuri de pășune, păduri, crânguri, munți, văi, vii, dealuri, râuri, locuri de pescuit și mori.

În urma acestor donații făcute de principele Sigismund Bathory, cea mai mare parte din zona Făgetului se află în proprietatea a două familii de mari nobili de origine românească, fiind o garanție a securității și controlului acestei zone cu o importanță strategică deosebită.

Pentru că nestatornicul principe al Transilvaniei, Sigismund Bathory, renunță la 21 martie 1599 pentru a treia oară la tron în favoarea cardinalului Andrei Bathory, Dieta de la Mediaș hotără trecerea Făgetului și a Marginei sub jurisdicția banului de Lugoj. S-a luat această măsură deoarece "Făgetul și împrejurimile Marginei pe o perioadă de timp s-au sustras de la efectuarea îndatoririlor militare în cazuri de nevoie și nici lupte nu s-au purtat pe pământul lor"³⁵. În realitate se încerca întărirea prin garnizoanele respectivelor cetăți a hotarului Banatului de Lugoj și Caransebeș, în ajunul unor inevitabile confruntări cu turcii.

După uciderea lui Mihai Viteazul de către mercenarii generalului George Basta, conflictele cu turcii reîncep în nord-estul Banatului, nefiind ocolită nici cetatea Făgetului.

³² Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 152.

³³ Petru Ursulescu, *op. cit.*, p. 54.

³⁴ Al. Rădulescu, *Cetatea medievală a Făgetului (II)*, în *Clio*, II/1-2, Timișoara, 1993, p. 54.

³⁵ Apud Costin Feneșan, *Câteva documente din timpul stăpânirii turcești în Banat*, în *Tibiscus*, 4, 1975, p.185.

În vara anului 1602, pașa Timișoarei, Bektaş, ajutat de o importantă oaste venită din Anatolia, pornește spre valea Mureșului pentru a-l alunga pe Basta din Transilvania. La 7 august cucerește cetatea Lugojului și apoi se îndreaptă spre Făget. Atacul turcilor este combinat cu cel al tătarilor, care fără a ocupa în mod serios vreo cetate, distrug castelele și semănăturile pretutindeni pe unde trec. Pentru a putea face față atacului inevitabil, la 23 octombrie, Ștefan Bekes îi trimite o scrisoare socrului său, prin care îi prezintă situația disperată în care se află și-i solicită 50 de pedestrași și 6 tone de praf de pușcă³⁶.

Nu știm dacă atacul tătarilor, ce părea iminent la un moment dat, s-a produs, dar este cert că în decembrie 1602 a început asediul cetății Făgetului de către turci. Oastea condusă de Bektaş pașa era formată din 500 pedestrași și 250 de călăreți, dispunând de 20 de tunuri³⁷.

Ștefan Becheș fiind plecat la Alba Iulia pentru a participa la Dietă, cetatea a fost apărată cu multă vitejie de soția sa. După moartea castelanilor Balaș și Kendefy, cetatea a fost ocupată de turci, iar îndrăzneța femeie, grav rănită, este luată prizonieră, reușind totuși să scape din captivitatea otomană³⁸.

Turcii n-au rămas multă vreme în stăpânirea cetății Făgetului, deoarece în 1603 au fost alungați de oastea generalului Gheorghe Basta, cetatea reintrând în stăpânirea lui Ștefan Bekes.

În urma acestor aprige confruntări, cetatea Făgetului a suferit mari distrugerii. Având în vedere importanța ei strategică, în primăvara anului 1606, principele Transilvaniei Ștefan Bocskay (1604-1606) îi va încredința lui Ioan Lugasy, "căpitanul suprem al Lipovei", supravegherea lucrărilor de refacere³⁹. Adresându-se lui Memy Pașa, beglerbegul Timișoarei, Ioan Lugasy motiva necesitatea reparării cetății, pentru a opri numeroasele tâlhării întâmplare în părțile Ardealului. În realitate se încerca oprirea deselor incursiuni de jaf pe care beglerbegul Timișoarei le făcea în zona Lipovei.

După moartea lui Ștefan Bocskay, noul principe al Transilvaniei, Sigismund Rakoczi (1606-1608), întărește garnizoana de la Făget cu oameni și material de război⁴⁰.

Sigismund Rakoczi va instala la Făget și un nou castelan al cetății, în persoana lui Martin Torok, căruia îi va da în stăpânire și satele Coșteiu și Hyghed din apropierea Lugojului.

³⁶ Traian Birăescu, *Banatul sub turci*, Timișoara, 1934, Anexa 11.

³⁷ Patriciu Dragalina, *op. cit.*, p. 89.

³⁸ Fr. Pesty, *op. cit.*, p.153.

³⁹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 186.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 187.

În anul 1608 noul principe al Transilvaniei, Gabriel Bathory (1608-1613), îi dă lui Vesselenyi Baltasar cetatea Făgetului ce făcea parte, de data aceasta, din comitatul Arad. Văzând importanța strategică a cetății pentru paza hotarelor Transilvaniei, Gabriel Bathory instalează aici o garnizoană provenind din trupele proprii⁴¹.

Presiunile otomane asupra nord-estului Banatului continuă și în timpul domniei principelui Gabriel Bethlen (1613-1639). Chiar dacă politica acestuia avea o evidentă orientare antihabsburgică, sultanul va face presiuni insistente pentru a-și impune stăpânirea și în această zonă. De aceea, în aprilie 1616, Dieta Transilvaniei hotărăște ca cetatea Lipova să fie cedată turcilor. Deoarece comandantul cetății, Pavel Keresztesi, tergiversează aplicarea hotărârii dietale, a fost nevoie de intervenția oastei princiare, pentru a ocupa cetatea și a o preda turcilor. În același an au fost predate și cetățile Margina, Sintești, Făget și Mănăștiur⁴², astfel că o importantă parte din zona Făgetului intră sub ocupație turcească.

Timp de aproape jumătate de secol informațiile despre cetatea Făgetului lipsesc, dar este de presupus că ea a avut aceeași existență zbuciumată ca de altfel tot nord-estul Banatului.

Paralel cu cetatea militară a evoluat și așezarea civilă, Făgetul devenind într-o perioadă relativ scurtă de timp cea mai importantă localitate din zonă. La nivelul cercetării actuale nu putem stabili cu certitudine relația cronologică dintre cetatea militară și așezarea civilă. Nici primul document, datat 1548, ce consemnează existența cetății Făgetului, nici celelalte documente ce vorbesc despre confruntările militare din zonă, nu amintesc despre existența unei așezări civile anterioare cetății militare.

Prin diploma de înobilare fără blazon, acordată la 7 iunie 1602 de principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, lui Nicolae Iuga din Făget - "vicecrainic și slujitor al alesului...Nicolae Voida din Caransebeș" - beneficiarul era scos "din condiția de om al plebei și de rând", în care se născuse și scutit în același timp de plata tuturor dărilor obișnuite pentru casa din Făget, precum și de prestarea tuturor celorlalte servicii⁴³. Din același document aflăm că Nicolae Iuga se învecina cu făgetenii Opra Iuga și Ștefan Alman. Diploma menționează pentru prima dată existența unei așezări civile la Făget, fără a oferi alte informații despre locul de amplasare sau despre dimensiunile acesteia.

⁴¹ Fr. Pesty, *op. cit.*, p. 154

⁴² *Ibidem*

⁴³ A. Veres, *op. cit.*, 7, p. 46; Mulțumesc și pe această cale doamnei profesor Etelca Groza pentru traducerea acestui document; vezi și Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene (1440-1453)*, Timișoara, 1981, p. 17.

Informațiile ulterioare și rapiditatea cu care au fost demantelate zidurile cetății după punerea în aplicare a tratatului de la Karlowitz, ne îndreptățesc să credem că așezarea civilă era situată în imediata vecinătate a cetății militare, în zona numită mai târziu Partea Românească.

Profitând de frământările din Transilvaniei, pașa de Buda devastează teritoriul principatului și se amestecă în problemele politice din această țară. Astfel, Acațiu Barcsai, ultimul ban al Lugojului și Caransebeșului, a fost numit principe al Transilvaniei, primind la 14 septembrie 1658 însemnele puterii în schimbul acceptării condițiilor impuse de otomani: cedarea Banatului de Lugoj-Caransebeș, mărirea tributului și achitarea cheltuielilor de război⁴⁴. La început, Banatul de Lugoj-Caransebeș, deci și Făgetul, a fost integrat pašalâcului de la Oradea⁴⁵, dar în 1660 el a fost transformat în trei sangeacuri: Lugoj, Făget și Caransebeș, care intrau în componența eialetului Timișoara⁴⁶.

La scurt timp după ce Făgetul intră sub ocupație turcească, mai exact în anul 1660, Evlyia Celebi ajunge în zonă, făcând și amintita descriere a cetății. Până la sfârșitul secolului al XVII - lea documentele despre Făget lipsesc, în cea mai mare parte fiind consemnate doar câteva acțiuni de nesupunere sau informații despre garnizoana otomană din cetatea Făgetului.

Razboiul austro-turc izbucnit în 1683 a dus, în vara anului 1688, la ocuparea celei mai mari părți a fostului Banat de Caransebeș - Lugoj de către armata habsburgică condusă de generalul Veterani. În ciuda acestor succese militare, prin tratatul de pace de la Karlowitz, din 26 ianuarie 1699, Banatul a fost lăsat pe mai departe sub stăpânirea Semilunei⁴⁷. Prin același tratat s-a hotărât dărâmarea tuturor cetăților din Banat, cu excepția celor din Timișoara și Arad.

Printre cetățile ce trebuiau să fie dărâmate figura și cetatea Făgetului, punct strategic de supraveghere și control al căilor de legătură dintre Banat și Arad. Și la Făget lucrările de demolare a cetății au fost coordonate de generalul austriac de origine italiană Luigi Fernando

---

⁴⁴ Cristina Feneșan - Bulgaru, *op. cit.*, p. 234.

⁴⁵ Avram Andea, *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*, Reșița, 1996, p.166.

⁴⁶ Călin Felezeu, *Statutul Principatului Transilvaniei în raporturile cu Poarta Otomană (1541-1688)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 229.

⁴⁷ Hurmuzaki Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, 5/2, București, 1886, p. 329-335, vezi și N. Ciachir, Ghe. Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984, p. 169. Ghe. Cotoșman considera în mod eronat că prin pacea de la Karlowitz cea mai mare parte a Banatului a fost cedată austrieilor (cf. Ghe. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, Timișoara. 1934, p. 83).

Marsigli, căruia îi datorăm mai multe însemnări din acea perioadă și măsurători și planuri ale cetății, făcute cu pricepere și seriozitate.

Executarea propriu-zisă a demolării, în anul 1701, a fost încredințată comandantului suprem al străjilor și ostașilor aflați în subordine. Potrivit instrucțiunilor, demolarea trebuie să fie generală pentru ca cetatea să nu mai poată servi turcilor în nici un fel pentru o eventuală apărare. Astfel, toți parii ce constituiau palisada trebuia să fie tăiați și arși, șanțurile de apărare ce înconjurau cetatea să fie astupate cu pământ, iar zidurile să fie dărâmate⁴⁸.

Existența scurtă, dar zbuciumată a cetății Făgetului, este confirmată și de rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse de-a lungul a șapte campanii, cercetări ce-au scos de sub pământ conturul unei fortificații medievale relativ târziu, ce face legătura sub raport tipologic între cetățile de zid construite pe înălțimi în secolele XIII-XV și cele bastionare ridicate din cărămidă, lemn și pământ în secolele XVII-XVIII.

THE FORTRESS OF FĂGET DURING THE OTTOMAN RULE (Summary)

Even though the fortress of Făget had a favorable emplacement under the hills once covered with forests situated at the crossroads that linked Banat with Ardeal, a place favorable for cohabitation, the written information accessible let us see that life started pulsating relatively late.

In 1548, Bekes Jacob is mentioned as owner of Fogarth estate and fortress, but without any referring to the building and origin of the fortress.

Taking into account that he was the descendant of the castle owner from Hunedoara –Ioan Bekeș that held in his possessions the ownership of Mănăștiur and Margina estates, it is possible that the fortress of Făget has been built under direct dependence with the castle from Hunedoara estate.

The Turk occupation of Timișoara in the summer of 1552 after the campaign led by Soliman II and the transformation of the plain Banat into a pashalik, marks the beginning of a period of permanent conflicts between the Turks, Habsburgs and the principalities of Transylvania over occupation or liberation of Banat of Lugoj-Caransebeș.

In this turbulent atmosphere, characterized by violence and uncertainty, the fortress of Făget appears being situated in the middle of the events, alternating its ownership to the Turks, to the principalities of Transylvania or to the hands of General Gheorghe Basta.

---

⁴⁸ Liviu Groza, Cetatea Făgetului în scrisorile și planurile contelui Marsigli, în *La curțile dorului, Făget*, ½, 1996, p. 4.

After the fall of Timișoara, one by one all the fortresses situated on the Mureș Valley had fallen under Turk domination.

The glorious rulership of Mihai Viteazu raised the hope for liberty among the Romanians from the province of Banat.

On August 13, 1595 exactly on the day of Mihai Vitezu's victory over the Turks at Călugăreni, the fortress of Făget has been liberated.

The fortress of Făget, defended by a Romanian garrison became part of the Transylvanian Principate, and suffered a period of rebuilding under the rule of the new castle owner Ștefan Bekes, Gheorghe Borbely's son in law.

In the summer of 1602, Bektas, the pasha of Timișoara helped in his attempt by an important army came all the way from Anatolia went on the Mureș Valley from Transylvania. On the 7th of August he conquers the citadel of Lugoj and headed towards Făget. The Turk attack has been combined with the Tatar which without taking over any fortresses managed to destroy the castles and crops wherever they went through.